

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
НАСТАВНИК

Брой 1, 2016

ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СВЕТА

ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В РУСИЯ

Олга Зверева

PRESCHOOL EDUCATION IN RUSSIA

Olga Zvereva

Abstract: *The article considers main tendencies of development of preschool education in Russia. Showing the historical aspect, modern documents, the development of various forms of preschool education.*

Key words: *Kindergarten, preschool education, Program, contents and methods of preschool work*

Разкриването на детски градини в Русия започва в средата на 19. век. Чрез тях практически се реализират идеите на немския педагог Фридрих Фрьобел. В публикациите от този период често се срещат твърдения, че детските градини се създават, за да коригират недостатъците на семейното възпитание. Уточняват се също и предимствата им, а именно: в детските градини децата се възпитават в колектив от връстници; с тях работи специалист; изградена е специална среда – помещения за отглеждане и възпитание, мебели, играчки, места за игра и занятия.

Детските градини в Русия се откриват предимно по инициатива на частни лица и посещението им било възможно само срещу заплащане. По тази причина били достъпни само за ограничен кръг от състоятелни семейства. Интересът на родителите към организираното възпитание постепенно нараства, поради което значително се разнообразявали техните видове – частни, семейни, народни¹.

Детски градини, или както сега се наричат „предучилищни образователни организации“, са съществували още преди повече от 150 години. През това време те са претърпели значителни изменения, затова в тяхната история изследователите откриват важни сведения за отражението на социално-политическия и икономически живот върху възпитанието на децата.

Системата на предучилищното възпитание в Русия е разглеждана като едно от най-важните условия за създаване на икономиката на страна, тъй като с освобождаването на майките от ежедневни грижи за децата им, е осигурявана допълнителна работна сила. Същевременно качеството на живота на децата значително се подобрява. По тези най-съществени причини в началото на 20. век авторитетни представители на педагогическата общественост се застъпват за признаване на значимостта на целенасоченото предучилищно образование².

Както е известно, през 30-те години на 20. век в Съветския съюз господства идеологическият компонент, който оказва силно влияние върху целите на възпитанието. Децата са възпитавани в „ненавист към капитализма“, както и в колективизъм, патриотизъм, любов към вожда и др. Задачите за възпитание на децата от предучилищна възраст са обсъждани на педагогически конгреси и са ясно формулирани в Програми за възпитание. Първата Програма за детските градини излиза през 1934 година и налага силно завишаване на изискванията към педагозите за качество на работата с децата. Всички детски градини в съветския период се ръководят от единна „Програма за възпитание и обучение на децата от предучилищна възраст“. В периода от 1962 година до 1982 година тази програма е осъвременявана и преиздавана девет пъти. Утвърдена е за единен държавен задължителен документ. В нея е бил определен обемът от представи, знания, умения и навици, които се приемат за за-

дължителни и необходими във възпитанието на всяко дете. Работата по точно регламентирана програма неизбежно води до ограничаване на възможностите за педагогическо творчество, тъй като недостатъчно е отчитала индивидуалните възможности и предразполага възпитателите към формализъм.

В продължение на няколко десетилетия са извършвани проучвания за уточняване на образователно съдържание и разработване на методи за предучилищна работа, целящи осигуряването на успешност на детето в началното училищно обучение. В следвоенните години успехите във възпитанието на децата от ранна и предучилищна възраст са изградени върху научна основа. Признание за тяхната значимост е изборът на много други страни, които са ги приели за ориентири в преустройството на своите системи за предучилищно възпитание. Прогресивни новости за това време се оказват както организацията на детския живот, така и въвеждането на ежедневни задължителни занятия. Благодарение на трудовете на А. П. Усова е осмислена възрастовата възможност за обучаемост на децата от предучилищна възраст. От 1953 година в живота на детските градини занятията се утвърдени като задължителна, ежедневна, основна организационна форма. Въз основа на тези изисквания занятията са просъществували повече от 50 години.

От една страна, това е завоевание на съветската предучилищна педагогическа наука. На децата е осигурена възможност за обучение в колектива, съответстващо на програмата за възпитание под ръководството на възпитател. Провеждането на занятията се основава на дидактическите принципи, решават се обучаващи, развиващи и възпитателни задачи. От друга страна, възпитателите привикват да работят по готови конспекти, като не осъществяват в необходимата степен индивидуален подход към всяко от децата. Въз основа на така описаното възпроизвеждане на педагогически указания възпитателите достигат и до формализъм. Сега обучението на децата се осъществява в различни форми: дидактични игри, екскурзии, проекти, игри-пътешествия, евристични беседи и др.³

През 1960 година в гр. Москва е създаден единственият в света Научноизследователски институт по предучилищно възпитание

при Академията на педагогическите науки на СССР. Научните сътрудници в него разработват съдържанието, формите, методите за възпитание и обучение на децата от предучилищна възраст. В института са основани, оборудвани и кадрово обезпечени лаборатории за умствено, нравствено, естетическо, физическо възпитание на децата от предучилищна възраст. За издигане на авторитета на този институт през няколко десетилетия работят учени като Л. А. Венгер, Н. А. Ветлугина А. В. Запорожец, Н. Н. Поддяков, Ф. А. Сохин, О. С. Ушакова и др.

В съвременния етап от своето развитие предучилищното образование в Русия преживява поредния етап на своята модернизация. Протичащите социални, икономически изменения, които са извън пределите на системата на образованието, също налагат необходимостта от осъвременяване на грижите за отглеждане, възпитание и развитие на децата преди постъпването им в училище.

През 1989 година е утвърдена нова Концепция за предучилищното образование, разработена от В. В. Давидов и В. А. Петровски. Необходимостта от разработването на новата концепция е обоснована въз основа на извършени изследвания и сериозен анализ на събраните сведения за тогавашното състояние на общественото предучилищно възпитание. Набелязани са отрицателните страни на съществуващата система за предучилищно възпитание. Обобщено са представени и типичните недостатъци на обучението на децата по време на занятията в детските градини. Като основен недостатък е посочен използваният учебно-дисциплинарен модел при организирането на педагогическия процес в детските градини. Направено е заключение, че предучилищното възпитание е ограничено само до подготовката на децата за училище, до формирането на сума от умения и навици, но не е отчетена в задоволителна степен самооценността на предучилищната възраст. Не са достатъчно използвани играта, самообслужването, естетическите дейности за пълноценното развитие на детето. Образователното съдържание, предлагано на децата, е излишно идеологизирано и политизирано. В Концепцията са пределени пътища за обновяване на предучилищното възпитание, а именно: грижи за опазване и укрепване на здравето на децата, хуманизация на целите и принципите за възпитание, разкрепостяване на

условията за живот на децата и провеждане на образователна работа с тях, отчитаща индивидуалните особености и възможности.

От 1991 година в страната е осъществен преход към вариативност. Излязлото „Временно Положение за предучилищното образователно учреждение“ дава възможност на детските градини право да избират програми за възпитание и обучение, след като задълбочено проучат вече разработените и публикуваните. По този начин предучилищното образование преживява прехода от единствена програма към възможност за съзнателен избор. В този период са създадени вариативни програми. Между тях са: Програма „Радуга“ на авторски колектив под ръководството на Т. Н. Доророва, „Детский сад – дом радости“, създадена от Н. М. Крилова, В. Т. Иванова, програма „Истоки“, разработена от научните сътрудници на центъра „Предучилищно детство“ на името на А. В. Запорожец и др. В нашата страна изследователи и възпитатели проучват и използват водещ световен опит. Популяризирани са идеи от педагогиката на Мария Монтесори, Валдорфската детска градина, програмата „Стъпка по стъпка“ и др. Обаче невинаги програмите на задграничните автори са представени приемливо за нашите разбирания. Именно затова педагозите, които включват в работата си идеи от най-високия световен опит, са длъжни да преминат през специална професионална подготовка.

През 2012 година бе утвърден Федерален закон „За образованието в Руската федерация“ и в него предучилищното образование е определено за пълноценно равнище от общото образование. Целта на предучилищното възпитание, конкретизирана в Закона „За образованието в Руската федерация“, е записано, че предучилищното образование е ориентирано към формиране на обща култура, развитие на физическите, интелектуалните, нравствените, естетическите и личностните качества, формиране на предпоставки за учебна дейност, съхраняване и укрепване на здравето на децата от предучилищна възраст⁴.

Във Федералния закон „За образованието в РФ“ са определени 8 равнища на образование, сред които за първо равнище на образованието е прието предучилищното образование. Общественото предучилищно образование в Русия не е задължително, т.е. децата от предучилищна възраст могат да получат образование и в семей-

ството както от родителите, така и от домашни педагози (гувернанти)⁴.

В Закона е уточнено, че родителите (законните представители) на обучаваните непълнолетни, които обезпечават получаването от децата на предучилищно образование във форми на семейно образование, имат право на методическа, психологопедагогическа, диагностична и консултантска помощ без заплащане. Обезпечаването и предоставянето на такива видове помощ се осъществява от органите на държавната власт за гражданите на РФ⁴.

Безспорно постижение в развитието на общественото предучилищно образование в Русия е приемането на Федералния държавен образователен стандарт (ФГОС) за предучилищно образование. Стандартът е разработен на основата на Конституцията на Руската федерация и законодателството на Руската федерация, съобразен с Конвенцията на ООН за правата на детето. Той е в сила след закона за „За образованието в РФ“ от януари 2014 година⁵.

Стандартът конкретизира изискванията към програмите и условията за тяхната реализация. Стандартът е основа за построяване на личностно-ориентиран модел за възпитание, изменение във формите на общуване между възпитателя и децата в процеса на традиционните видове детска дейност и в ежедневието.

В този документ голямо значение е отдадено на предучилищното детство, на повишаването на статуса на предучилищното образование, на принципа за поддръжка на разнообразието в детството, на съхраняването на уникалността и самоценността на детството като важен етап в общото развитие на човека. Тази формулировка е в съзвучие с думите на великия полски педагог Януш Корчак, а именно: „Уважавайте ... чистото, ясното, непорочното свято детство!“⁶. Стандартът включва и изисквания към: структурата на основната общообразователна програма и към нейния обем; условията за реализация на програмата; резултатите от усвояването на програмата. Обособени са пет образователни области, като в тях се дава информационно поле, а не конкретно съдържание. Съгласно ФГОС 60% от програмата е основна, тя е ориентирана към примерна част. Очаква се да бъдат публикувани програми, включени в регистър, на които трябва да се опират съставителите при разработване на соб-

ствени програми. 40% от програмите се разработват от участниците в педагогическия процес. Детската градина се утвърждава като откритата система, в нея родителите са пълноправни участници. Те могат да бъдат въвличани в създаването и обновяването на предметната среда, в разработването на програмата.

В Стандарта за предучилищно образование са отделени и подробно описани условията за реализация на програмата. Те са общо 5: психолого-педагогически, материално-технически, кадрови, финансови, предметно-пространствена среда⁵.

Във ФДОС ПО отсъства частта атестация на учащите се. Към целевите ориентири за предучилищно образование се отнасят социално-нормативните възрастови характеристики на възможните достижения на детето, към които трябва да се стреми.

На съвременния етап предучилищното образование в Русия се реализира в разнообразни форми. Съгласно Закона то може да бъде получено в организации, осъществяващи образователна дейност (детски градини или както сега ги наричат Предучилищни образователни организации). Така също предучилищно образование може да бъде получено в организации, за които образователната дейност не е основна. Към банки, поликлиники, фабрики и други се създават групи за деца, като с тях работят специалисти по образователна програма, при условие че са получили лиценз. Наред с държавните детски градини съществуват и частни детски градини.

Сега съществуват много различни по форми организации за предучилищно образование. Такива са групите за кратковременно пребиваване. Спецификата на групата за кратковременно пребиваване се заключава във възможността за ограничено време на детето да се осигурява пребиване в предучилищната образователна организация за приобщаването му в непрекъснат процес на развиващо и личностно-ориентирано взаимодействие със всички субекти на образованието. Важно е и предоставянето на родителите на право да избират формите и съдържанието на взаимодействието с педагозите, право на участие в планирането и формирането на съдържанието на своето образование по родителство. В условията на кратковременното пребиваване на детето трябва да се обезпечават неговото развитие по всички основни направления (познавателно, физическо,

художествено-естетическо, емоционално-личносно). Като правило в такива групи децата са по-малко на брой в сравнение с броя на посещаващите в обикновените детски градини. На педагозите е полесно провеждането на диагностични процедури и оценяването на на личностните достижения на детето, както и поддържането на успеха на всеки и проследяването на неговото развитие. Основни организационни характеристики на групите са подвижността на режима през деня и видовото разнообразие на групите, обусловено от социалната принадлежност на родителите. Спецификата на педагогическия аспект се заключава във възможностите за включване на родителите в педагогическия процес.

Предучилищното образование може да се осъществява също извън организацията – във формата на семейно образование. Може да се реализира в семейство, където родителите сами възпитават детето или те наемат педагог (гуверньор). Думите *гувернант*, *гувернантка* са образувани от френската дума “gouvernante” – да управлява. Сега родителите често прибегват до услугите на гувернанти. Чрез изследване на този феномен А. Н. Ганичева установява, че дейността на домашния педагог зависи от договора с родителите⁶. Гувернантът е винаги се намира в сложна ситуация, тъй като, от една страна, е задължен да спазва договорените с възложителите изисквания, т.е. да осъществява интензивно обучение на децата, а от друга – длъжен е да реализира задачите за всестранно развитие. Гувернантът е длъжен да осъществява разнопланова подготовка на детето за обучение в училище, да убеждава родителите в необходимостта от всестранно развитие на детето, което много се различава от подготвянето набързо по отделни предмети^{6,7}.

В своята работа гувернантът може да се опира на целевите ориентири от ФДОС ПО или да работи по една от програмите за предучилищно образование. Подготовката за училище в семейството се основава на принципа за съблюдаване на режима на деня, редуване на времето за отдих и занятия, предпазване на детето от преумора.

Съгласно Закона децата могат да постъпят в училище след навършване на 6 години и половина до 8 години. Оценена е необходимостта от подготовка на децата за училище и е въведено предучилищно образование. Предучилищното образование е възпитание и

обучение на децата от старша предучилищна възраст и се реализира в следните вариантивни модели за предучилищно образование: за деца, които не посещават детска градина, се създават групи за предучилищна подготовка в различни образователни организации (център за развитие на детето, учебно-възпитателен комплекс (УВК) в началното училище, предучилищна образователна организация). Това е оптималният път за предучилищна подготовка на децата с минимално заплащане. В тези образователни организации работят специалисти с психолого-педагогически и медицински профил. В групите за предучилищна подготовка се приемат деца от 5 години и 6 месеца до 7 години. Провежда се работа по адаптацията на децата към условията на училищния живот, по решаване на широк кръг задачи за укрепване на здравето и разностранното развитие. Благодарение на комплекса от мероприятия на децата се оказва помощ във времето, когато преживяват кризата на седмата година. В рамките на предучилищното образование се предоставят възможности за допълнително образование в студия, ансамбли, секции, клубове. Образователното учреждение, върху базата на което е създадена групата за предучилищна подготовка, е отговорно за живота, здравето на децата, както и за качеството на реализирането на програмата, за съответствието на прилаганите форми, методи и средства за организация на образователния процес с възрастовите, психофизическите особености, интереси и потребности на децата.

Важно е уточнението, че подготовката на детето, което не посещава предучилищно учреждение, е затруднена в социален аспект, тъй като то няма възможности за общуване с други деца⁷.

Съществуват домашни (още наричани семейни) детски градини за многодетни семейства. В организацията на педагогическия процес на възпитателя в семейната детска градина помагат педагози и специалисти от детската градина в съответствие с щатното разписание в състава на което семейната детска градина влиза като структурно подразделение. Семейната детска градина е многодетно семейство, в което майката е и майка, и възпитател, и педагог. Педагогическият процес се организира с деца от двумесечна до седемгодишна възраст.

За родителите, чиито деца не посещават предучилищни образователни организации, се създават консултативни пунктове. От тях родителите могат да получат квалифицирана помощ от страна на специалисти по въпросите на възпитаването и обучението на децата. Формите на дейност в консултативните пунктове са: дискусии, лектории, индивидуални и групови консултации по питания на родителите, консултиране по писмено зададени въпроси, по телефона, както и чрез общуване в сайта на образователното учреждение.

В този вид общественото предучилищно образование в Русия е преминало повече от сто години, то е призвано да обезпечи равни възможности на всички деца за получаване на достъпно образование, способстващо развитието на личността, съхраняващо уникалния период на предучилищното детство.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Белая, Волобуева, Цапенко 2009:** Белая К., Волобуева Л., Цапенко М. 2009: *Семейный детский сад и другие формы взаимодействия с семьей*. Библиотечка «первого сентября», Серия «Дошкольное образование». Москва, Чистые Пруды, Выпуск 26. // Belaya, Volobueva, Tsapenko 2009: Belaya K., Volobueva L., Tsapenko M. *Semeyny detskiy sad i drugie form vzaimodeystviya s semeyey*. Bibliotekha «pervogo sentyabrya», Seriya «Doshkolynoe obrazovanie». Moskva, Chiste Prud, Vpusk 26, 32.

² **Волобуева 2013:** Волобуева Л. М. *Детский сад в России: от рождения до революции*. Ж. Детский вопрос, № 10, с. 6-10. // Volobueva 2013: Volobueva L. M. *Detskiy sad v Rossii: ot rozhdeniya do revolyutsii*. Zh. Detskiy vopros, № 10, s. 6 – 10.

³ **Ерофеева, Зверева, Макеева, Сорокова 1999:** *Современные образовательные программы для дошкольных учреждений: Учебное пособие для студ. Пед. вузов и колледжей/ Под ред. Т. И. Ерофеевой*. Москва, Издательский центр «Академия». // Erofeeva, Zvereva, Makeeva, Sorokova 1999: *Sovremenne obrazovatelyne programm dlya doshkolynh uchrezhdeniy: Uchebnoe posobie dlya stud. Ped. vuzov i kolledzhey/ Pod red. T. I. Erofeevoy*. Moskva, Izdatelyskiy tsentr «Akademiya», s. 344.

⁴ **Федеральный закон «Об образовании Российской Федерации» 2013.** № 273-ФЗ от 29 декабря 2012 года. // Federalyny zakon «Ob obrazovanii Rossiyskoy Federatsii» 2013. № 273-FZ ot 29 dekabrya 2012 goda.

⁵ Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования в вопросах и ответах: информационно-методическое сопровождение специалистов дошкольного образования /авт. - составитель Е. А. Кудрявцева, Т. В. Гулидова. – Волгоград: Учитель, 2015. 77 с. // *Federalni gosudarstvennii obrazovatelni stsandart doshkolnogo obrazovania v vjproсах i otvetah: informacιονno-metodicheskoe soprovozdenie specialistov doshkolnogo obrazovania/avt.-sost. E.A.Kudravtseva, T.V.Gulidiva, Volgograd, Uchitel, 2015. 77.*

⁶ **Ганичева 2011**: Ганичева А. Н. *Гувернерство в России: история и современность*. Монография, Saanbruken, LAP Lampert, Academic Publishing, GmbH CO, 102. // Ganicheva 2011: Ganicheva A. N. *Guvernerstvo v Rossii: istoriya i sovremennosty*. Monografiya, Saanbruken, LAP Lampert, Academic Publishing, GmbH CO, 102.

⁷ **Зверева 2015**: Зверева О. Л. *Предшкольное образование в семье*. – В: Юбилейна международна научна конференция “50 години Великотърновски университет “Св. св. Кирил и Методий” 1963 – 2013. Секция Педагогически факултет. Велико Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, , с. 47–53. // Zvereva 2015: Zvereva O.L. *Predshkolynoe obrazovanie v semye*. V: Yubileyna mezhdunarodna nauchna konferentsiya “50 godini Velikotarnovski universitet “Sv. sv. Kiril i Metodiy” 1963 – 2013. Sektsiya Pedagogicheski fakultet. Veliko Tarnovo: Univ. izd. Sv. sv. Kiril i Metodiy, s. 47 – 53.